

ПОСТМОДЕРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Н. І. Кузьменко

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна*
Kuz2306@gmail.com

О. О. Демченко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
demchen@voliacable.com

В роботі досліджується причетність постмодерного Університету до процесів формування цивілізаційної ідентичності в її ціннісному аспекті. Розглядаються особливості дотримання традиційних цінностей в постмодерному Університеті та вплив «постмодерну» як такого на Університет як інституцію. Зроблено висновок, що Університет був і залишається однією з впливових соціокультурних інституцій, що можуть формувати цивілізаційну ідентичність. Наразі Університет як інституція є інструментом поширення цінностей домінуючої західної цивілізації і має певний вплив на світогляд національних еліт. Однак не слід перебільшувати його роль і можливості у цивілізаційних конфліктах. Головним сенсом, місією постмодерного Університету може стати перетворення його у майданчик для вироблення засад мирного співіснування різних цивілізаційних ідентичностей на основі спільних цінностей та взаєморозуміння і поваги до відмінностей. Зазначено, що сьогоденний світ є світом смислів, тому вибудована в голові людини система цінностей значною мірою визначає об'єктивну реальність її існування. Крім того, суспільству і людині потрібні ідеї і сценарії, образи етології. Тому видається доречним довести необхідність впровадження пріоритетних цінностей свободи і відповідальності в університетські освітні практики в умовах онтологічного впливу тотальної стандартизації. Оскільки українське суспільство потребує фахівців із наявністю відповідальності як саморегулятора діяльності особистості з вміннями самоуправління і самоконтролю навіть в екстремальних умовах, то для вищої школи України можна ідентифікувати відповідальність та свободу як ціннісні пріоритети розвитку Університету.

Ключові слова: Університет, цивілізаційна ідентичність, цінності, постмодерн, свобода, відповідальність.

POSTMODERN UNIVERSITY AND CIVILIZATION IDENTITY: VALUE ANALYSIS

N. Kuzmenko

*National Technical University of Ukraine
«Kyiv Polytechnic Institut», Kyiv, Ukraine*
Kuz2306@gmail.com

O. Demchenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
demchen@voliacable.com

We study the involvement of the University of postmodern organizations in the development of civilization identity in terms of its value. Features of respect both the conventional values in postmodern University and the effect of «postmodern» as such at University as an institution. It is concluded that the University was and remains one of the most influential cultural institutions can form civilizational identity. Currently the University as an institution is a tool to disseminate the values of the dominant Western civilization and has some influence on the attitudes of national elites. But we should not exaggerate the role and opportunities of civilizational conflict. The main sense of mission postmodern University is to convert it into a platform for production of peaceful coexistence of different civilizations-traditional identity based on shared values and mutual understanding and respect for

differences. It is noted that today's world is a world of meaning because the human mind is built in the value system largely determines the objective reality of its existence. In addition, society and people need ideas and scripts, images ethology. Therefore, it seems appropriate to bring the need to implement the priority values of freedom and responsibility in university education, practical policy in terms of ontological total impact of standardization. As Ukrainian society needs specialists in the presence of a samorehulyatora responsibility of the individual skills of self-government and self-control even in extreme conditions, for Higher Education of Ukraine identifiable responsibility and freedom as a value priorities of Uni-university.

Keywords: University civilizational identity, values, postmodern, freedom-of responsibility.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Реакція суспільства на процеси глобалізації та трансформації нині є предметом вивчення всіх без винятку соціальних і гуманітарних наук в українському науковому просторі. Кардинальні зміни, що відбуваються в Україні, особливо останнім часом, потребують відповіді на канонічні питання цивілізаційного вибору: «Хто ми є?», «Хто з нами, хто не з нами?», «Яким шляхом надалі будемо йти?», і пошук відповідей на ці питання носить вже не тільки суто теоретичний, а і доволі практичний характер. Потреба суспільства, держави, окремого індивіда знайти відповіді на ці питання стимулює розгляд поняття ідентичності в різних його аспектах: як ціннісному, так і інституційному. Очевидно, що при цьому має бути врахована і роль Університету як одного із давніх та впливових соціальних інститутів, в соціокультурному відтворенні. Університет як унікальний інструмент соціального і гуманітарного пізнання залучений не тільки до дослідження цивілізаційної ідентичності сучасних суспільств, а і до її конструювання та утвердження. За думкою Ф. Вебстера, особливості існування Університету в суспільстві постмодерну, який більше не є ані місцем чистого пошуку істини, ані суто ресурсом національного розвитку, ані унікальним дослідницьким центром, потребують розуміння одночасного існування як надмірності так і недостатності ідей Університету. Постмодерний Університет наразі можна вважати інституцією-оксюмороном, що має, по-перше, забагато відмінностей, по-друге, – характеристики, яким не можна дати чіткого визначення, та, по-третє, – недостатність внутрішньої єдності. Таке становище веде до більшості проблем в методології та практиці викладання гуманітарного знання та досліджень в Університеті [37]. Деякі дослідники взагалі вважають міфом існування особливого «постмодерного» Університету. З іншого боку Університет іноді розглядають як «тепличку» для постмодернізму, що несе загальний скептицизм щодо існування істини, означень, знання. Однак, насправді, на практиці, прояви постмодернізму зустрічаються здебільшого лише в царині гуманітарних наук, ніяким чином не торкаючись інших [34]. Про постмодерний Університет як фікцію говорить також Клер Донован, що вважає його химерою, сучасним витвором постмодерністських дискурсів, який заважає розвиватись конкурентним ідеям щодо виробництва знання, його передавання та дискусій великого суспільного значення [32]. Однак, незважаючи на палкі суперечки щодо місця Університету в сучасному суспільстві, дослідники констатують необхідність формулювання нових сенсів існування Університету як вагомого інструмента підтримки наукового світогляду, що безумовно впливає на побудову нової конфігурації світоустрою. Існування в сучасному суспільстві мозаїки ідентичностей та криза мультикультурних практик конструювання політичної нації, що породжують нові виклики безпеці громадян, потребують мобілізації всіх засобів та інституцій для консолідації навколо певних цінностей. І. Семененко вважає, що в умовах культурної різноманітності ані асиміляційна політика у Франції, де була спроба знівелювати культурні відмінності громадян у єдиній політичній нації, ані модель «плавильного котла» в США, ані соціальна практика ідеї «єдності в різноманітності» на базі мультикультуралізму у Великій Британії не мали повного успіху [22]. Історія цивілізації свідчить, що нові смисли продукує інтелектуальна меншість, тому філософське осмислення ролі Університету в процесах формування та утвердження цивілізаційної ідентичності, особливо в її ціннісному аспекті, видається вельми актуальним.

Метою нашого дослідження було довести, що хоча Університет як інституція наразі є інструментом поширення західної цивілізації та її цінностей, однак головним сенсом, місією постмодерного Університету може стати перетворення його у майданчик для вироблення засад мирного співіснування різних цивілізаційних ідентичностей на основі спільних цінностей та взаєморозуміння і поваги до відмінностей. Заявлена проблема може бути досліджена шляхом розв'язання наступних завдань: розглянути вплив Університету на формування цивілізаційної ідентичності в сучасному суспільстві; визначити особливості постмодерного Університету та зміни його статусу в інформаційному суспільстві; проаналізувати наявність цінностей, притаманних сучасній університетській спільноті, та визначити ті, що можуть бути об'єднуючими для різних

цивілізаційних фрагментів суспільства; відзначити перспективу Університету як соціокультурної інституції в якості фактора консолідації суспільства; ідентифікувати відповідальність та свободу як ціннісні пріоритети розвитку Університету.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Проблематика ідентичності, особливо національної та цивілізаційної, останнім часом є предметом серйозних філософських обговорень, крім цього вона починає займати важливе місце в соціологічних, психологічних та політико-економічних дискусіях. Здебільшого це пов'язано з бажанням суспільства знайти інтегруючі фактори та протистояти тенденціям суспільної фрагментації та дезінтеграції. Класичні дослідження Н. Данілевського, О. Шпенглера, А. Тойнбі, Ф. Фукуяма, С. Хантінгтона, Д. Белла отримали свій розвиток і в роботах вітчизняних вчених М. Козловця, Ю. Павленка, Т. Воропаєвої, І. Кудрі та інших. Місце і завдання Університету в сучасному суспільстві також є предметом великої кількості дискусій у філософії освіти. Особливо це стосується постмодерного Університету, його місії, ідеї в інформаційному та мережевому середовищі. Загальновідомими є роботи Б. Рідінгса, З. Баумана, Х. Ортега-і-Гассета, Г.-Г. Гадамера, Ж. Дерріди, Я. Пелікана; вітчизняні фахівці С. Квіт, М. Зубрицька, В. Андрущенко, С. Пролєєв, В. Кіпень також приділяли цій проблемі значну увагу. Сучасні цивілізаційні процеси характеризуються, з одного боку, поглинаючою глобалізацією, а з іншого – намаганням збереження культурного різнобарв'я. Однак дослідження ціннісного аспекту їх впливу на організацію освітнього простору та його провідної інституції – Університету – є до сих пір поодинокими та представлені в роботах Л. В. Кондрашової, О. Р. Сигнаєвської, О. І. Хромова. Методологічні та методичні принципи формування цивілізаційної ідентичності в сфері освіти, визначення її ціннісної структури мають бути наразі полем спільної діяльності філософів, соціологів, педагогів та управлінців [10; 23; 28].

Поняття цивілізаційної ідентичності є доволі складним і до сих пір подекуди дискусійним. Оскільки завданням цієї статті не є глибоке дослідження власне проблем цивілізаційної ідентичності, ми обмежимося дефініціями, що були наведені в узагальнюючих роботах В. Бурькова і О. Поддашкіної.

Так, цивілізаційна ідентичність може бути визначена як самоотожнення індивідів, груп, етносів, конфесій на основі певної соціокультурної узагальненості. Цивілізаційна ідентичність є певним рівнем самоідентифікації. Оскільки в її основі лежить осягнення культурно-історичної спільності цілого народу або групи близьких народів, то її специфіка полягає в тому що вона є вищим рівнем соціальної ідентичності. Поняття «цивілізаційна ідентичність» описує сукупність стрижневих системоутворюючих елементів, які структурують ціле та визначають самототожність цивілізації [4]. Зазвичай під цивілізаційною ідентичністю розуміють результат процесу саморефлексії нації, результатом якого є співставлення та (або) порівняння себе з іншими націями, визнання себе нацією з характерними ознаками (константними або варіативними). Тобто цивілізаційна ідентичність – це сукупність уявлень людини щодо своєї належності до тієї чи іншої культурно-цивілізаційної спільноти, яка спирається на певні цінності та на відповідні соціальні інститути і відносини [19].

Звичайно, не слід абсолютизувати чи переоцінювати значення інтегруючої ролі національної та цивілізаційної ідентичності. На жаль, світова історія свідчить, що цивілізаційна ідентичність не в змозі попередити конфлікти, джерелом яких є національні, племенні чи общинні ідентичності, а її об'єднавча роль, як і роль національної ідентичності, часто була перекреслена дезінтегруючим впливом класових, соціальних, етнічних, кланових, конфесійних та інших ідентичностей, хоча нині їх мобілізаційне значення помітно послаблене [1; 6; 9; 22]. Для індивіда ідентичність неначе складається з двох половинок. Вони отримали назви органічної ідентичності (яка визначається при народженні) та ідентичності інституційної (відповідно до соціально-політичних інститутів) [18]. Очевидно, що Університет є важливим інструментом формування саме інституційної ідентичності.

Як відзначають О. Коппель та Ю. Цирфа, в сучасному глобалізованому світі останнім часом посилюються дві протилежні тенденції: з одного боку, посилюються процеси уніфікації та стандартизації при домінуванні західної цивілізації, з іншого – незахідні цивілізації, які відчувають реальну загрозу своєму майбутньому, протистоять уніфікаційним тенденціям посиленням цивілізаційної різноманітності [11]. Тобто, згідно з А. Тойнбі, за викликом слідує відповідь [25]. Такі тенденції посилення цивілізаційної фрагментації як ефект протилежний глобалізації торкнулись і Університету як однієї з провідних соціокультурних інституцій.

На думку С. Хантінгтона, потреба людства у наявності оптимістичних сценаріїв створення всесвітньої цивілізаційної ціннісної єдності призвела до виникнення ідеї універсальної цивілізації [27]. Очевидно, що існує якісна відмінність між простим консенсусом між людьми й їх

цивілізаційною спорідненістю, бо їх соціальна взаємодія веде до спілкування людей з різною цивілізаційною ідентичністю, особливо коли мова йде про соціальні взаємодії глобального масштабу. Однак таке неминуче спілкування, за песимістичною думкою М. Маточенка, не веде з необхідністю до виникнення якоїсь нової надцивілізації, бо лише видова антропологічна спорідненість людей зовсім не є достатньою для сповідування спільних цивілізаційних цінностей. Носії різних цивілізаційних цінностей здебільшого можуть домовитись щодо базових людських потреб, однак навряд чи відносно «вищих цінностей» і «життєвих смислів». Більше того, такі спроби ведуть до міжцивілізаційного конфлікту, оскільки така домовленість неможлива, а ціннісно цивілізаційна єдність світу теоретично може бути досягнутою лише силовою уніфікацією, практично ж вона не здійсненна взагалі [14].

Університет як раз є однією з провідних інституцій, де відбувається формулювання тих самих «вищих цінностей» і «життєвих смислів». Оскільки за нагадуванням Н. Лавриченко індустріальна економіка базується на виробництві товарів, постіндустріальна – на сфері послуг, продукуванні ідей і комунікації, то економіка суспільства знань забезпечується компетентною діяльністю людей – виробників знань «knowledge workers». І саме вони утворюють лідируючу соціальну групу, що забезпечує продуктивність усіх різновидів виробництва. Інституції освіти та члени освітянського товариства стають суспільними агентами поширення й продажу знань як товару, попит на який і вимоги до якості якого постійно зростають. За цих умов виявляється нагальна потреба в людях, які «знають що» (know what), «знають як» (know how), а також «знають тих, хто знає» (know who knows). Таким чином, з необхідністю формується особлива соціальна група людей – клас експертів і медіаторів, які мають забезпечувати комунікацію і взаємодію людей, які «знають що» з тими, які «знають як» і «знають тих, хто знає» [13;31]. Сучасний Університет породжує та відтворює цей феномен. І, зважаючи на глобальні вимоги інформаційного суспільства до комунікації, Університет має готувати фахівців, які цим вимогам відповідають. А оскільки комунікація не може бути успішною без взаєморозуміння, то він виконує важливу позитивну функцію в суспільних процесах шляхом розповсюдження і утвердження спільних цінностей. Однак феномен цивілізаційної ідентичності не є, звичайно, панацеєю в суспільних конфліктах, більше того, виникає враження, що нині досягнута певна межа, перейти яку буде дуже важко, бо наявність релігійних, етнічних, культурних та інших відмінностей іноді стає непереборною [5].

Б.Глотов на підставі аналізу концепцій А. Тойнбі, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона обґрунтовує тезу про те, що релігія – ідеологія – цінності є чинниками діяльності етносів як суб'єктів історичного процесу, коли кожний наступний чинник заперечує попередній у контексті діалектичного заперечення [8]. Цей ланцюг повною мірою був втілений в історії становлення Університету як інституції, починаючи від перших університетів, що були створені за участі церкви, через добу Просвітництва і проект Модерну і закінчуючи сучасним Університетом, що має стати місцем утвердження загальнолюдських цінностей. А. Аузан вважає важливою функцією Університету продукування суспільного блага у вигляді виробництва та поширення культури. Тобто університети продукують деякі неформальні інститути, системи цінностей та поведінкові засади, які через деякий різний час стають формалізованими інститутами політики, економіки, торгівлі тощо [2]. Однак для виконання цієї функції Університет має диверсифікувати та перекомбінувати свої складові як когнітивно так і інституційно для створення постмодерного Університета [35]. Такий Університет має мати прямі чи опосередковані зв'язки з дослідницькими центрами, лабораторіями та різними приватними дослідницькими організаціями. Таким чином, межі між Університетом і оточуючим світом стають взаємопроникними, і це стає явним. Глобалізація загострює проблеми існуючого Університету, бо епістемічні мережі наразі пронизують світ, будь-які знання можуть бути отримані навіть з найвіддаленіших місць через інформаційно-комунікаційні мережі, до того ж збільшується кількість іноземних студентів в кампусах університетів. Таким чином, доступність інформації звідусіль в поєднанні з близькою фізичною присутністю представників різних етносів і цивілізацій також веде до певної фрагментації внутрішнього простору Університету. Постмодерність Університету виявляється в зникненні його цілісності як колективного однорідного об'єкту, перетворенні в інституцію, що трансформується і не має монополії на судження про істину. Тобто існує деяка загроза “дерегуляції” Університету [37]. Тому для утвердження ролі Університету в сучасному мережевому суспільстві дуже важливим є його збереження в якості знакового, великого вузла мережі та набуття нових якостей за рахунок формулювання вагомих для людства меседжей (messages), посилів, змістом яких і можуть бути спільні цінності. Тим більше, що нині відбувається зниження ролі традиційних культурних ресурсів, великих наративів і національної держави як способів створення ідентичності [12; 15].

Слід зазначити, що незважаючи на будь-які філософські дискусії, реальний стан речей у будь-якому суспільстві полягає в тому, що національні і державні еліти навчаються і виховуються в університетах. А оскільки сучасний світський Університет загалом є творінням західної ци-

вілізації, яке за своєю організаційною структурою, системою, методологією та методикою навчання відтворює її цивілізаційні цінності, то відповідно серед представників інших цивілізацій ми можемо спостерігати ефект палімпсесту. Домінуючий зразок Університету де-факто транслює певний етичний комплекс у глобальний світ, а там він накладається на існуючу органічну ідентичність. Результатом може бути навіть перехід індивіда до іншої цивілізаційної ідентичності, або відмова визнавати свою ідентичність загалом (що може маргіналізувати еліти), або спротив прийняттю чужих цінностей. Таке становище викликає невдоволення у представників різних цивілізаційних ідентичностей, навіть як не дивно, і західно-християнських. Проблема регулювання університетської етики, розкрита в роботі Н. Рахмангулової, наразі є предметом серйозних дискусій навіть серед професорсько-викладацького складу та студентів. Дивно, але і російські автори, і американські, незважаючи на абсолютну відмінність початкових умов та побажань щодо кінцевого результату, виявляють серйозну занепокоєність намаганнями етично регулювати університетське співтовариство, хоча у випадку американських університетів йдеться про надмірну толерантність, а у випадку російських – навпаки [20]. Так, Дж. Леффель відзначає дискримінацію релігійних цінностей в сучасному Університеті. Він стверджує, що завдяки впровадженню суворих правил університетської етики, значення християнства як такого практично знівельовалось в житті американських університетів [33]. Він вважає, що коли на терені Університету запанувала постмодерністська критика і з'явилися «відкритість», «толерантність» та «включеність», це призвело до деструкуючої обставини – знищення будь-якого абсолюту. За його думкою, християнські лідери в кампусах університетів мають розуміти постмодернізм як у ідеологічній, так і популярній формах і намагатись ствердити традиційні цінності шляхом відновлення довіри до об'єктивності істини – і це є наразі центральним завданням [33]. Звичайно, тиск домінуючих цінностей західно-християнської цивілізації викликає спротив в східних суспільствах, в тому числі і постконфуціанських. Незважаючи на успішну економічну діяльність та інтегрованість у глобальний світ, для них процеси соціальної трансформації від індустріального до інформаційного суспільства мають певні особливості, пов'язані з цивілізаційною ідентичністю. Східні університети працюють за тією ж організаційною моделлю, що і західні, і стають для них серйозними конкурентами. В цих суспільствах присутнє розуміння того, що в умовах інформаційного суспільства освіта перетворюється в найважливішу соціальну цінність, бо забезпечує стійкий розвиток суспільства. Однак, попри намагання створити інноваційні держави, в царині вищої освіти відбувається акцентування уваги на традиційних цінностях. Так, за думкою Ци Минянь, в одній з найуспішніших держав Сходу – Китаї – вважають, що технократична освітня парадигма, що спрямована на інтереси держави, вже не може бути визнана задовільною і вимагає заміни на таку, що забезпечить підготовку всебічно розвиненої особистості і буде відповідати, в першу чергу, інтересам людини. Відповідна практика демонструє, що такою ідеологією стають традиційні цінності китайської культури [29]. Таким чином, відбувається певний відкат у відповідь на шалений тиск глобалізації. Східна традиція підтримує сама себе, незважаючи на інституційні прояви глобалізованого суспільства, що свідчить про те, що ще не час зневажати азійські цінності [8]. Узагальнюючи відмінності між західним і східним суспільством, можна сказати, що західне суспільство намагається знайти і довести «істину», в той час як східне суспільство приймає істину як даність і більше цікавиться пошуком рівноваги. Представники Заходу приділяють більше уваги індивідуальним правам, а представники Сходу – соціальній відповідальності.

Однак наявність відмінностей у поглядах представників різних цивілізаційних ідентичностей потребує знаходження та плекання спільних цінностей хоча б для того, щоб було кому про них сперечатись. Таким майданчиком для плідних дискусій органічно може стати Університет, що за своєю природою здатний стати не тільки інтегратором знань, а також і інтегратором цінностей спочатку для університетської спільноти, а потім і для суспільства.

Потреба у виокремленні спільних цивілізаційних цінностей є наразі надзвичайно актуальною і для українського суспільства, що історичною і географічною волею опинилось на «розломі цивілізацій» [24]. Кардинальні зрушення в українській вищій школі потребують перегляду та утвердження нових принципів існування Університету. Для розвитку Університету як соціальної інституції важливе значення має аксіологічний аспект нової концепції вищої школи. Визначення ціннісних пріоритетів університетського співтовариства в Україні та їх впровадження в повсякденну практику роботи системи вищої освіти є необхідною передумовою реального поступу у вихованні достойної національної еліти. Такими важливими пріоритетними цінностями є відповідальність і свобода. Зазвичай дискусія щодо свободи та відповідальності Університету пов'язана з його взаємовідношеннями із державою та суспільством і стосується академічних свобод, автономії та соціальної відповідальності. Однак сьгоднішній світ є світом смислів, тому вибудована в голові людини система цінностей значною мірою визначає об'єктивну реальність її існування. Крім того, суспільству і людині потрібні ідеї і сценарії, образи етології. Тому видається

доречним довести необхідність впровадження пріоритетних цінностей свободи і відповідальності в університетські освітні практики в умовах онтологічного впливу тотальної стандартизації.

Свобода та відповідальність як філософські поняття були і залишаються предметом інтересу більшості видатних філософів: Г. В. Ф. Гегеля, І. Канта, К. Ясперса, Ю. Габермаса, Ж.-П. Сартра та ін. Значення цінностей для становлення професійної підготовки спеціаліста також є предметом вивчення фахівців і в сучасній Україні, зокрема Л. Кондрашової тощо [3; 10; 26; 28; 30]. Сучасні дослідження взаємовідносин свободи і відповідальності лежать в основі університетської етики [20]. Як відомо, засновники класичного Університету В. фон Гумольдт та Дж. Ньюмен обрали одну й ту ж соціальну та інтелектуальну структуру як втілення їх розуміння індивідуальної свободи: група вчених із самоврядуванням, заснована та фінансована таким чином, щоб вона була значною мірою незалежна від зовнішнього соціального тиску, особливо політичного тиску. Таким чином були створені підвалини для забезпечення умов незалежного особистісного розвитку як викладачів, так і студентів.

Класичний підхід до якості освіти визначає необхідність відповідності освіти професійним і науковим нормам, соціальний підхід бере до уваги рівень задоволення потреб суспільства, а індивідуальний – розвиток особистих якостей студентів [16]. В університетській практиці превалює турбота про відповідність встановленим стандартам. Сучасний Університет рухається скоріше шляхом екстенсивного розвитку еліт, тобто стандарти підвищуються, критерії відбору стають більш жорсткими, ефективність менеджменту збільшується, прибічники меритократії демонструють суттєвий економічний та соціальний прогрес, однак все це відбувається в межах вже відомих соціальних онтологічних моделей, стандарти стають не просто необхідними, а тотально домінуючими. А це, насамкінець, веде до майже свідомого самообмеження значною частиною суспільства сприйняття свободи як вищої цінності і, відповідно, до неприйняття для себе будь-якої відповідальності. Особливо небезпечною така тенденція є для інституцій вищої освіти пост-тоталітарних країн, де несформованість демократичних внутрішніх цінностей у суттєвої частини викладацького та управлінського корпусу призводить до репродукції національних еліт з деформованим світоглядом.

Обговорюючи роботу Ж. Сартра «Гуманізм екзистенціалізма», Б. Зунжик вказує на те, що відповідальність стає безумовним пріоритетом буття дюдини і, якщо людина вільна, то вона виплікує себе і несе відповідальність за результати своєї діяльності. Він запропонував таке співвідношення [21; 38]:

<i>Necessity</i>	<i>Freedom</i>
<i>Foreknowledge</i>	<i>Possibilities</i>
<i>Determinism</i>	<i>Alternatives</i>
<i>Incompetence</i>	<i>Responsibility</i>

На наш погляд, воно повною мірою може бути застосовано при формулюванні ціннісної основи концепції подальшого розвитку Університету.

Сучасна ситуація в українському суспільстві потребує фахівців із наявністю відповідальності як саморегулятора діяльності особистості з вміннями самоуправління і самоконтролю навіть в екстремальних умовах. Неможливо відокремити Університет від суспільства, а отже наявні суспільні зміни потребують виховання тісного взаємозв'язку відповідальності і свободи на всіх рівнях діяльності майбутнього фахівця. Для цього слід створити всі умови для допомоги у пошуку та усвідомлення студентами свого місця у житті, навчити їх не лякатися ситуації вибору і відповідальності на всіх етапах їх діяльності. Випускники вищої школи повинні розуміти не тільки повну відповідальність за своє життя і діяльність, але й усвідомлювати своє право на свободний вибір з незворотною відповідальністю спочатку перед студентським, потім перед виробничим співтовариством, а далі перед країною, суспільством і, зрештою, перед людством. Виховання таких пріоритетів в системі цінностей узгоджується з концепцією сталого розвитку суспільства. Так, Ф. Валлейс закликає до співвідповідальності суспільних інститутів і окремих осіб, до переорієнтації всіх соціальних практик із застосуванням всіх можливих засобів, в тому числі культурних, освітніх, етичних, наукових – з боку університету [36].

ВИСНОВКИ

Ситуація перебудови системи вищої освіти в Україні потребує переведення теоретичного обговорення в практичну площину. Очевидним є те, що відповідальність та свободу не можна виховати на курсах або шляхом вибору предметів. Все життя студента в університеті має стати таким вихованням: свобода слова, відмова від шпаргалок, плагіату та купування оцінок, зароб-

ляння собі на життя з перших курсів (за допомогою спеціальних програм університету) , наукова діяльність, самоврядування та ін.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, ми можемо зробити висновок, що Університет був і залишається однією з впливових соціокультурних інституцій, що можуть формувати цивілізаційну ідентичність. Наразі Університет як інституція є інструментом поширення цінностей домінуючої західної цивілізації і має певний вплив на світогляд національних еліт. Однак не слід перебільшувати його роль і можливості у цивілізаційних конфліктах. Головним сенсом, місією постмодерного Університету може стати перетворення його у майданчик для вироблення засад мирного співіснування різних цивілізаційних ідентичностей на основі спільних цінностей та взаєморозуміння і поваги до відмінностей. Для вищої школи України можна ідентифікувати відповідальність та свободу як ціннісні пріоритети розвитку Університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва О. М. Деякі питання процесу формування політичної ідентичності України [Електронний ресурс] / О. М. Андрєєва // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2014. – №4 (2014). – Режим доступу : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2446
2. Аузан А. Миссия университета : взгляд экономиста [Электронный ресурс] / А. Аузан. – Режим доступу : <http://polit.ru/article/2013/05/07/auzan/>
3. Баранівський В. Ф. Вища освіта у вирішенні проблем духовної безпеки українського суспільства [Електронний ресурс] / В. Ф. Баранівський // Вісник Харківського національного педагогічного університету. Філософія. – 2013. – № 41. – Т. 1. – Режим доступу : <http://journals.urau.ua/index.php/2312-1947/article/view/28180>
4. Бурьков В. Некоторые аспекты культурно-цивилизационной идентичности [Электронный ресурс] / В. Бурьков. – Режим доступу : <http://summa-remum.ru/nauchnyj-forum/elektronnyj-sbornik-nauchnykh-trudov/41-nauchnyj-forum/stati/obshchestvenno-gumanitarnye-nauki/kulturologiya/122-nekotorye-aspekty-kulturno-tsivilizatsionnoj-identichnosti>
5. Вайнштейн Г. Идентичность инкультурных меньшинств и будущее европейской политики / Г. Вайнштейн // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 4. – С. 3–15.
6. Вакулова Т. Політична ідентифікація українців : цивілізаційний вимір [Електронний ресурс] / Т. Вакулова // Вісник СевНТУ : Політологія. – 2009. – Вип. 100. – С.152–156.
7. Глейзер Н. Похвала «азиатским ценностям» [Электронный ресурс] / Н. Глейзер. – Режим доступу : <http://lib.rin.ru/doc/i/104808p.html>
8. Глотов Б. Б. Культурно-цивілізаційна ідентифікація українського народу : автореф. дис ... д-ра філос. наук : 09.00.03 /Борис Борисович Глотов . – Дніпропетровськ, 2008 . – 32 с.
9. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності : виклики глобалізації : Монографія / М. А. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
10. Кондрашова Л. В. Профессионально-личностное становление будущего специалиста в образовательном процессе университета / Л. В. Кондрашова // Вестник СевГТУ. – 2010. – Вып.104.– С. 3–6.
11. Коппель О., Цирфа Ю. Уплив глобалізації на розвиток локальних цивілізацій : ключові аспекти [Електронний ресурс] / О. Коппель, Ю. Цирфа // Віче. – №17. – 2010. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/2176/>
12. Кудря І. Концептуальні підходи до розуміння ідентичності в інформаційному суспільстві / І. Кудря // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Культурологія. – 2010. – Вип. 6. – С. 116–127.
13. Лавриченко Н. Якість освіти як культурно-детерміноване поняття / Н. Лавриченко // Порівняльно-педагогічні студії. – 2013. – № 4(18).– С. 79–89.
14. Маточенко М. Цивілізаційна парадигма в дослідженні сучасних міжнародних економічних відносин / М. Маточенко // Дослідження світової політики : Зб. наук. пр. – К. : ІСЕМВ НАН України, 2009. – Вип. 48. – С. 201–208.
15. Назарчук А. В. Сетевое общество и его философское осмысление / А. В. Назарчук // Вопросы философии. – 2008. – № 7. – С. 61–75.
16. Одерій Л. П. Менеджмент якості вищої освіти : методи і механізми : Навчальний посібник / Л. П. Одерій. – К. : ІСДО, 1995. – 100 с.
17. Павленко Ю. В. Глобальні протиріччя та цивілізаційна природа України / Ю. В. Павленко // Людство на межі тисячоліть : діалог цивілізацій. – К. : Нац. акад. упр., 2003. – С. 31–42.
18. Пекар В. Про національні ідентичності [Електронний ресурс] / В. Пекар. – Режим доступу : <http://www.pekar.in.ua/Identity.htm>

19. Поддашкина О. А. Трансформация цивилизационной идентичности в условиях глобальных изменений современного мира / О. А. Поддашкина // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна (Теорія культури і філософія науки). – 2011. – Вип. 45 (980). – С. 70–76.
20. Рахманкулова Н. Ф. Университетская этика и свобода/ Н. Ф. Рахманкулова // Ценности и смыслы. – 2011. – №7. – С.18–30.
21. Сартр Ж. П. Экзистенциализм – это гуманизм [Электронный ресурс] / Ж. П. Сартр – Режим доступа: http://www.e-reading.me/bookreader.php/98315/Sartr_-_Ekzistencializm___eto_gumanizm.html
22. Семенов И. Национальные практики формирования гражданской идентичности : опыт сравнительного анализа [Электронный ресурс]/ И.Семенов – Режим доступа : www.perspektivy.info/rus/ekob/nacionalnyje_praktiki_formirovanija_grazhdanskoj_identichnosti_opyt_sravnitelnogo_analiza.htm
23. Сигнаевская О. Р. Цивилизационная идентичность как проблема современного образования/ О. Р. Сигнаевская // Вестник ОГУ. – 2011. – №7 (126). – С.131–135.
24. Сугрובה Ю. Ю. Трансформація ідентичності в умовах соціокультурного простору сучасного поліетнічного суспільства України, що глобалізується / Ю. Ю. Сугрובה // Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство : зб. статей НМАУ ім. П. І. Чайковського й КІМ ім. Р. М. Глієра. – 2012. – Вип. 42. – С. 9–101.
25. Тойнби А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби; [Сост. А. П. Огурцов]. – М. : Прогресс, 1991. – 420 с.
26. Утюж І.Г. Цивілізаційна парадигма освіти : теоретико-методологічний аспект / І. Г. Утюж // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – Вип. 38. – С. 60–66.
27. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон [пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова]. – М. : АСТ, 2003. – 576 с.
28. Хромова О. И. Проблема ценностных ориентаций деятельности университета в постсовременную эпоху : социально-философский анализ / О. И. Хромова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. Вернадского. – 2013. – Т. 24 (65). – № 1–2. – С. 253–261.
29. Ци Минянь. Становление ценностной парадигмы образования в социокультурном пространстве современного Китая [Электронный ресурс] / Минянь Ци. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/stanovlenie-tsennostnoi-paradigmy-obrazovaniya-v-sotsiokulturnom-prostranstve-sovremennogo-k#ixzz3OzdBCJRM>
30. Чижова Н. Проблема культурної ідентичності у філософії освіти / Н.Чижова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». – 2014. – Вип. 15. – Ч. 2. – С.306–307.
31. Bell, D. (1976) *The Coming, of Post-Industrial Society*. New York : Basic Book.
32. Donovan, Claire. (2013) *Beyond the 'Postmodern University'.The European Legacy : Toward New Paradigms*, Volume 18, Issue 1, 24-41
33. Leffel, Jim. *Understanding Today's Postmodern University*. Access mode: <http://www.xenos.org/essays/understanding-todays-postmodern-university>
34. Leiter, Brian. *The Myth of the Postmodern University*. A Philosophy Blog. Access mode: <http://leiterreports.typepad.com/blog/2008/10/the-myth-of-the.html>
35. Rip, Arie (2008) *Towards Post-Modern Universities*. Paper presented in the Prime-Latin America Conference at Mexico City, September 24-26. Access mode : http://ukirc.s24.net/wp-content/uploads/2014/05/session4_Arie_Rip_towards_postmodern_universities_mexico.pdf
36. Vallaеys, François. *Defining social responsibility : a matter of philosophical urgency for universities*. Access mode : <http://www.guninetwork.org/resources/he-articles/defining-social-responsibility-a-matter-of-urgency-for-philosophy-and-universities>
37. Webster, Frank. *The Postmodern University*, Research and Media Studies. Access mode : <http://cjms.fims.uwo.ca/issues/07-01/Frank%20Webster.pdf>
38. Zunjic, Bob (1946). *Jean Paul Sartre. The Humanism of Existentialism II. An outline*. Access mode : <http://www.uri.edu/students/szunjic/philos/human2.htm>

REFERENCES

1. Andrjejeva, O. M. (2014) *Dejaki pytannja procesu formuvannja politychnoi' identychnosti Ukraїny. Mizhnarodni vidnosyny. Serija «Politychni nauky», 4, Access mode : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2446*
2. Auzan, A. *Missija universiteta: vzgljad jekonomista*. Access mode : <http://polit.ru/article/2013/05/07/auzan/>
3. Baraniv's'kyj, V. F. (2013) *Vyshha osvita u vyrishenni problem duhovnoi' bezpeky ukrai'ns'kogo suspil'stva. Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo pedagogichnogo univertytetu. Filosofija, 41, T. 1. Access mode : <http://journals.uran.ua/index.php/2312-1947/article/view/28180>*

4. Bur'kov, V. Nekotorye aspekty kul'turno-civilizacionnoj identichnosti. Access mode : <http://summa-rerum.ru/nauchnyj-forum/elektronnyj-sbornik-nauchnykh-trudov/41-nauchnyj-forum/stati/obshchestvenno-gumanitarnye-nauki/kulturologiya/122-nekotorye-aspekty-kulturno-tsvilizatsionnoj-identichnosti>
5. Vajnshtejn, G. (2011) Identichnost' inokul'turnyh men'shinstv i budushhee evropejskoj politiki. Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija, 4, 3–15.
6. Vakulova, T. (2009) Politichna identifikacija Ukraïnciv : civilizacijnij vimir. Visnik SevNTU : Politologija, 100,152–156.
7. Glejzer, N. Pohvala «aziatskim cennostjam». Access mode: <http://lib.rin.ru/doc/i/104808p.html>
8. Glotov, B. B. (2008) Kul'turno-cyvilizacijna identyfikacija Ukraïns'kogo narodu : avtoreferat dysertacii' doktora filosofsk'ych nauk: 09.00.03 Dnipropetrovs'k.
9. Kozlovec', M. A. (2009) Fenomen nacional'noi' identichnosti: vyklyky globalizacii' : Monografija. Zhytomyr : Vydavnytvo ZhDU im. I. Franka.
10. Kondrashova, L. V. (2010) Professional'no-lichnostnoe stanovlenie budushhego specialista v obrazovatel'nom processe universiteta. Vestnik SevGTU, 104, 3–6.
11. Koppel' O., Cyrfa Ju. (2010) Uplyv globalizacii' na rozvytok lokal'nyh cyvilizacij : ključovi aspekty. Viche, 17. Access mode : <http://www.viche.info/journal/2176/>
12. Kudrja, I. (2010) Konceptual'ni pidhody do rozuminnja identichnosti v informacijnomu suspil'stvi. Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademija». Serija : Kul'turologija, 6, 116–127.
13. Lavrychenko, N. (2013) Jakist' osvity jak kul'turno-determinovane ponjattja. Porivnjal'no-pedagogichni studii', 4(18), 79–89.
14. Matochenko, M. (2009) Cyvilizacijna paradygma v doslidzhenni suchasnyh mizhnarodnyh ekonomichnyh vidnosyn. Doslidzhennja svitovoi' polityky : Zbirka naukovykh prac'. Kyi'v : ISEMV NAN Ukraïny. 48, 201–208.
15. Nazarchuk, A. V. (2008) Setevoe obshhestvo i ego filosofskoe osmyslenie. Voprosy filosofii, 7, 61–75.
16. Oderij, L. P. (1995) Menedzhment jakosti vyshhoi' osvity: metody i mehanizmy: Navchal'nyj posibnyk. Kyi'v: ISDO.
17. Pavlenko Ju. V. (2003) Global'ni protyrichchja ta cyvilizacijna pryroda Ukraïny. Ljudstvo na mezhi tysjacholit': dialog cyvilizacij Kyi'v : Nacional'na akademija upravlinnja, 31–42.
18. Pekar, V. Pro nacional'ni identichnosti. Access mode: <http://www.pekar.in.ua/Identity.htm>
19. Poddashkina, O. A. (2011) Transformacija civilizacionnoj identichnosti v uslovijah global'nyh izmenenij sovremennogo mira. Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu im. V. N. Karazina. Teorija kul'tury i filosofija nauky, 45 (980), 70–76.
20. Rahmankulova, N. F. (2011) Universitetskaja jetika i svoboda. Cennosti i smysly, 7, 18–30.
21. Sartr, Zh. P. Jekzistencializm – jeto gumanizm. Access mode : http://www.e-reading.me/bookreader.php/98315/Sartr_-_Ekzistencializm__eto_gumanizm.html
22. Semenenko, I. Nacional'nye praktiki formirovanija grazhdanskoj identichnosti : opyt sravnitel'nogo analiza. Access mode : www.perspektivy.info/rus/ekob/nacionalnyje_praktiki_formirovanija_grazhdanskoj_identichnosti_opyt_sravnitelnogo_analiza.htm
23. Signaevskaja, O. R. (2011) Civilizacionnaja identichnost' kak problema sovremennogo obrazovanija. Vestnik OGU, 7 (126), 131–135.
24. Sugrobova, Ju. Ju. (2012) Transformacija identichnosti v umovah sociokul'turnogo prostoru suchasnogo polietnichnogo suspil'stva Ukraïny, shho globalizujet'sja. Kyi'vs'ke muzykoznavstvo. Kul'turologija ta mystectvoznnavstvo : zbirka statej NMAU im. P. I. Chajkovs'kogo j KIM im. R. M. Glijera, 42, 9–101.
25. Tojnbi, A. Dzh. (1991) Postizhenie istorii. Moskva : Progress.
26. Utjuzh, I.G. (2009) Cyvilizacijna paradygma osvity: teoretyko-metodologichnyj aspekt. Gumanitarnyj visnyk ZDIA, 38, 60–66.
27. Hantington, S. (2003) Stolknovenie civilizacij. Moskva : AST.
28. Hromova, O. I. (2013) Problema cennostnyh orientacij dejatel'nosti universiteta v postsovremennuju jepohu: social'no-filosofskij analiz. Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. Vernadskogo, T. 24 (65), 1–2, 253–261.
29. Ci Minjan'. Stanovlenie cennostnoj paradigmy obrazovanija v sociokul'turnom prostranstve sovremennogo Kitaja. Access mode: <http://www.dissercat.com/content/stanovlenie-tsennostnoi-paradigmy-obrazovanija-v-sotsiokulturnom-prostranstve-sovremennogo-k#ixzz3OzdBCJRM>
30. Chyzhova, N. (2014) Problema kul'turnoi' identichnosti u filosofii' osvity. Naukovi zapysky Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademija». Serija «Kul'turologija», Vyp. 15, Ch. 2, 306–307.
31. Bell, D. (1976) The Coming, of Post-Industrial Society. New York : Basic Book.

32. Donovan, Claire. (2013) Beyond the 'Postmodern University'. The European Legacy : Toward New Paradigms , Volume 18, Issue 1, 24-41
33. Leffel, Jim. Understanding Today's Postmodern University. Access mode : <http://www.xenos.org/essays/understanding-todays-postmodern-university>
34. Leiter, Brian. The Myth of the Postmodern University. A Philosophy Blog. Access mode : <http://leiterreports.typepad.com/blog/2008/10/the-myth-of-the.html>
35. Rip, Arie (2008) Towards Post-Modern Universities. Paper presented in the Prime-Latin America Conference at Mexico City, September 24-26. Access mode: http://ukirc.s24.net/wp-content/uploads/2014/05/session4_Arie_Rip_towards_postmodern_universities_mexico.pdf
36. Vallaeys, François. Defining social responsibility : a matter of philosophical urgency for universities. Access mode : <http://www.guninetwork.org/resources/he-articles/defining-social-responsibility-a-matter-of-urgency-for-philosophy-and-universities>
37. Webster, Frank. The Postmodern University, Research and Media Studies. Access mode : <http://cjms.fims.uwo.ca/issues/07-01/Frank%20Webster.pdf>
38. Zunjic, Bob. (1946). Jean Paul Sartre. The Humanism of Existentialism II. An outline. Access mode : <http://www.uri.edu/students/szunjc/philos/human2.htm>

Стаття надійшла до редакції 26.11.2014 р.